

4. BÖLÜM

BAYBURTLU ZİHNÎ DİVANI'NDA XIX. YÜZYIL OSMANLI SOSYAL HAYATININ TEZAHÜRLERİ

Ruken KARADUMAN¹

1. XIX. YÜZYIL OSMANLI: SİYASİ VE SOSYAL GÖRÜNÜM

XIX. yüzyıl, birçok konuda çıkmazda olan Osmanlı Devleti'nin yönünü Batıya çevirdiği; Tanzimat ve Islahat fermanları, 1. Meşrutiyet'in ilanı, Kanun-i Esasi gibi reform hareketleriyle yenileşmenin en yoğun yaşandığı dönemdir. Bu dönemde reform çalışmaları eğitimden orduya, bürokrasiden günlük hayata oldukça geniş bir yer tutar.

Yakın çağların başında Osmanlı, dünyanın yüzölçümü bakımından en büyük imparatorluk-larından biridir. Ancak XIX. yüzyılda din, ırk ve kültür birliğinin kurulamaması, önemli toprak kayıpları, ayaklanmalar, antlaşmalarla özerklik kazanan ülkelerin artması, Fransız ihtilâlinin etkileri, sanayi devrimi gibi pek çok olay, çeşitli olumsuzlukların önceki asırlara nazaran artarak devam etmesine neden olur. Özellikle devlet örgütlerinde hissedilen yapısal düzensizlikler, küfür kabul edildiğinden Batıyla ilişkilerin yeterince tesis edilememesi, bilinçli aydın kesimin az olması, Batılı devletlerin müdahaleleri gibi etkenler, ıslahat hareketlerinin gecikmesine ve sonrasında da şiddet olayları içerecek şekilde gerçekleştirilmesine yol açar. Ulema ve yeniçerilerin ıslahata karşı tavırları da bu süreci zorlaştırır; yapılmaya çalışılan yeniliklerin köklü ve devamlı olmasına engel teşkil eder (Kara, 1999: 7-11).

Konumuz bağlamında Zihnî'nin idrak ettiği III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmut ve Sultan Abdülmecit dönemlerine genel hatlarıyla değinmek yerinde olacaktır. III. Selim döneminde, önceleri sorun teşkil eden İsveç ve

¹ Dr. Öğr. Üyesi. Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. rukenkaraduman@bayburt.edu.tr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3059-9424>

diğer vasıfları methedilirken, Trabzon şehri de anılarak halkın keder ve elemenden onun sayesinde nasıl âzâde olduğu anlatılır. Paşanın adımını attığı gülşende güller neşe bulurken laledeki gam yarası dahi azalmaktadır. O, bu topraklara ayak bastığından beri Hatem'i bile kıskandıracak bir cömertlikle halkı ihsanlara gark etmiştir:

Çemene degse eger pâ-yı nesîm-i keremin

Gül-i handânı ider hande kımaz lâlede gam (K/2)

Sâhil-i baır-ı siyâha düşeliden sâyeñ

Görmedi kimse eyâletde sitem-i guşsa vü gam (K/4)

Osman Paşanın yaptırdığı Çarşamba Köşkü'nün anlatıldığı bir tarih manzumesinde şair; yine Osman Paşanın adaletini, cömert tabiatını ve himmet sahibi olduğunu anlatır. Ayrıca çok sevdiği bu paşanın ölümü için de Zihnî tarih düşürmeyi ihmal etmez:

Zihnî °Osmân Beg o mîr-i nev-civân târîhidir

Genç göçdi cihândan tutdı °adn içre maķâm 1262 (Kıta/13)

KAYNAKÇA

- Ata, Ramazan (2014). "Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat". *Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*. 1. Sayı. s.159-192.
- Atik Gürbüz, İncinur (2016). "Klasik Türk Edebiyatında Osmanlı Zanaatkarları". *International Conference on Studies in Turkology*. Spain: Palet Yayınları. s. 135-145.
- Baba, Mustafa Okan (2009). *Bayburtlu Zihnî*. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Bursalı Mehmet Tahir Efendi. *Osmanlı Müellifleri*. c.2. İstanbul: Meral Yayınevi.
- Danişment, İsmail Hami (1972). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. c. 4. Ankara: Türkiye Yayınevi.
- Erbay, Nazire (2014). *Bayburtlu Zihnî Divanı (İnceleme-Metin)*. Erzurum: Bayburt Üniversitesi Yayınları.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri (1950). *Bayburtlu Zihnî*. İstanbul: Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti Yayınları.
- Karabulut, Mustafa (2016). "Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. Yüzyılda Değişim Süreci. Sosyal ve Kültürel Durum". *13 Mecmua Dergisi*. 2. Sayı. s. 49-65.
- Karakoyunlu, Sadri (1990). *Bayburt Tarihi*. Ankara: Kültür Ofset Yayınları.
- Karal, Enver Ziya (2007). *Osmanlı Tarihi*. c.5. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Koca, Emine (2009). "18 ve 19. Yüzyıl Osmanlı Modası". *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*. 7. Sayı. s.63-81.
- Macit, Muhsin (2001). *Erzurumlu Zihnî Divanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Mahmud Kemal, İbnülemin (1972). *Son Asır Türk Şairleri*. c.10. İstanbul: Mili Eğitim Basımevi.
- Onay, Ahmet Talat (1996). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- Ortaylı, İlber (2014). *İmparatorluğun Son Nefesi*. İstanbul: Timaş Yayınları
- Reyhanlı, Tülay (1983). *İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Sakaoğlu, Necdet (2017). *Bu Mülkün Sultanları*. Ankara: Alfa Yayınevi.
- Sakaoğlu, Saim (2016). *Bayburtlu Zihnî*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Suad, Adem (2010). *Osmanlı Padişahları ve Büyükleri*. Ankara: Tutku Yayınevi.
- Tahir, Mehmet (1972). *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Meral Yayınevi.
- Yanbeğ, Mahmut Kemal (1963). *Bayburtlu Celâli Hayatı ve Şiirleri*. İstanbul: Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti Yayınları.
- Yazıcı, Tahsin (1997). "Hafız-ı Şirazi". *TDV İslam Ansiklopedisi*. c.15. İstanbul: Divantaş Diyanet Vakfı Neşriyatı. s.103-106.